

УДК 94(477) «19»:001

Ткаченко В.В.

Становлення та розвиток матеріальної бази Академії наук Української РСР у першій половині 20-х років ХХ ст.

Розглядаються основні питання становлення матеріальної бази провідної наукової установи України. Окреслено найважливіші контури проблеми, спираючись на матеріалах центральних архівів та друкованих видань.

Ключові слова: матеріальна база, Академія наук УРСР, фінансування, наукові працівники, науково – дослідні установи.

Розвиток української науки у ХХ ст. відбувався у драматичному контексті, який створював для науковців не тільки складні умови для суто наукової творчості, але й піддавав випробуванню їхню людську і громадянську гідність, примушуючи весь час робити вибір або ж позбавляючи всілякого вибору.

В цьому відношенні міжвоєнний період (1921 – 1939 рр.) є виключно значущим і показовим. Саме в цей час відбувалося складне і драматичне становлення нової політичної та соціально – економічної системи, яка знаменувала (принаймні, послідовно декларувала) повний розрив із дореволюційним світом із усіма його цінностями і традиціями. Цей революційно – радикальний розрив стосувався багато в чому також і культурної спадщини, включаючи науку. Стара система організації науки та академічне співтовариство як соціальна корпорація зазнали нищівної і багато в чому не виправної руйнації. Разом з тим відбувалося відновлення на нових засадах наукових закладів, створювалися певні умови для формування наукових шкіл і напрямків, у діяльності яких відчувала потребу нова влада.

Головним науковим закладом України на початку 1920 – х років була Українська Академія наук (УАН), створена ще за часів правління гетьмана П. Скоропадського. Перший післявоєнний рік був надзвичайно важким для УАН. Розруха, голод, нестача переважної більшості товарів, труднощі відбудовчого періоду, який тільки починався – все це, звичайно ж, ніяк не сприяло розвитку Академії наук.

Історія розвитку матеріальної бази найвищої академічної установи України окремо майже не досліджувалася ані в радянській, ані в сучасній українській історіографії. В роботах, присвячених розвитку Української Академії наук, найчастіше зверталась увага на її соціальні, політичні, наукові та деякі інші аспекти. При цьому в українських арх-

івах є достатньо документів, що чекають на своїх дослідників. Деякі з них було опубліковано протягом останніх 15 років в спеціальних збірниках, присвячених історії НАНУ [1].

Не дивно, що за радянських часів історики звертали увагу лише на досягнення в цій сфері. Різноманітні проблеми, що мали місце і подекуди не вирішувалися роками і десятиліттями, або замовчувались, або ж видавались за об'єктивні, незалежні від радянської влади проблеми старого буржуазного суспільства, свого роду «пережитки минулого». Серед таких робіт — ціла низка академічних видань, в переважній більшості надрукованих до тієї чи іншої ювілейної дати АН УРСР [2], з яких найбільш фундаментальним є двотомник за редакцією академіка Б. С. Патона, що побачив світ напередодні піввікового ювілею Академії [3]. Зрозуміло, це вимагає ставитись до цих праць із відповідною долею критичності.

Радянські видання здебільшого були присвячені загальним проблемам становлення і розвитку української радянської науки, історії Академії наук УРСР, або ж створенню та розвитку її окремих установ [4].

Серед українських досліджень особливо слід виділити фундаментальну працю, присвячену першим десятиліттям існування Української Академії наук, що належить перу Наталії Полонської — Василенко [5]. Насичене великим фактичним матеріалом і особистими враженнями авторки, яка була сучасницею багатьох описаних нею подій, це дослідження є цінним джерелом з досліджуваної проблеми.

Починаючи з 1990 — х років, особливо після проголошення незалежності України, молоді українські дослідники дедалі частіше звертають увагу на матеріальні аспекти розвитку Академії наук. Серед таких робіт, наприклад, кандидатські дисертації Т. Г. Сидорчук та О. Ю. Осмоловської, присвячені проблемам кадрової політики радянської влади [6]. Цю тенденцію слід вважати позитивною і безперечно перспективною, оскільки така робота орієнтує дослідників не на аналіз ідеологем і декларацій, яких вистачало за радянських часів (втім, як і зараз), а, насамперед, на об'єктивні індикатори державної політики в галузі науки, зокрема, на показники становища академічних установ, на зміни (позитивні і негативні) у фінансуванні досліджень та, не в останню чергу, на рівень фінансового забезпечення праці вчених як у вигляді асигнувань на дослідження, так і у вигляді заробітної плати та інших виплат і доплат за професійну діяльність.

Деякі аспекти матеріального стану УАН періоду її створення і становлення підіймались у статтях В. І. Юрчука та В. Г. Врублевського, опублікованих в «Українському історичному журналі» [7]. Діяльності створеного у 1921 році Всеукраїнського комітету сприяння вченим та роботі його Одеського відділення на початку 1920 — х років присвячена стаття О. Коляструк [8], а видавнича діяльність ВУАН досліджується в роботі Т. В. Варави [9].

На ставлення радянської влади до української інтелігенції звертали увагу в своїх роботах Ю. І. Шаповал [10], Г. В. Касьянов та В. М. Даниленко [11].

Певна увага матеріальному становищу Академії наук приділена в колективній праці С. Кульчицького, Ю. Павленка, С. Рудої та Ю. Храмова [12], хоча в ній досліджується насамперед політична історія НАНУ та її суспільне становище.

Таким чином, проблема становлення і розвитку матеріальної бази Української Академії наук в 1920–30-х роках на даний момент не була предметом спеціального розгляду, незважаючи на те, що українські історики як радянських часів, так і часів незалежності не залишали поза увагою це питання в межах своїх загальних досліджень.

Остаточна перемога радянської влади в Україні в 1920 році та деяка стабілізація ситуації в країні дозволили розпочати процес розвитку самої Академії, а також становлення її матеріальної бази. Втім, існували суттєві перешкоди на цьому шляху, які мали як об'єктивний, так і суб'єктивний характер.

Дослідженню саме цієї теми і присвячена запропонована стаття. Автор не мав на меті проаналізувати увесь спектр проблем, пов'язаних зі становленням матеріальної бази провідної наукової установи України. Головним завданням було намітити найважливіші контури окресленої проблеми, спираючись на архівні джерела та друковані матеріали, присвячені історії розвитку Української Академії наук.

Важкий початок. Внутрішні проблеми самої Академії наук, які мали місце на початку 20-х років, не дозволяли їй бути справжнім центром наукового життя України. Серед найважливіших проблем необхідно назвати наступні: майже повна відсутність фінансування з боку державних установ (з червня і до кінця 1921 року ніхто зі співробітників Академії не одержав з держбюджету жодної копійки) [12, 140]; не завжди сприятливі стосунки з новою радянською владою, як у центрі, так і на місцях; явна нестача суто українських наукових кадрів. Також спостерігалися суттєві труднощі в організаційній структурі Академії, відчувалась недостатня кількість приміщень для академічних установ та неможливість видання наукових праць через відсутність власних поліграфічних потужностей.

Питання розвитку матеріальної бази Академії наук неодноразово порушувалось ще в роки перманентної зміни влади в Україні протягом 1918–1920 роках, коли закріпити навіть деякі незначні здобутки було дуже важко.

В умовах громадянської війни, що вирувала на теренах колишньої Російської імперії, вчені — академіки були майже повністю позбавлені матеріальних засобів для своєї праці. Наприклад, під час правління Директорії та денікінської окупації співробітники Академії зовсім не одержували платні протягом 4 місяців [13].

Становлення радянської влади та її перші конструктивні кроки (зроблені, зокрема, завдяки наркомуні освіти УСРР В. П. Затонському) позначили певні зміни, які на тлі попередньої суцільної руйнації здавалися однозначно позитивними. За наказом Затонського в розпорядження Академії було передано будинок і садибу по вул. Володимирській, 54 (де й зараз перебуває Президія НАНУ). Тоді ж було затверджено і перший кошторис УАН, що забезпечило її фінансування. До матеріальної бази Академії було офіційно передано Китаєво — Голосіївський парк, 25 десятин землі на Звіринці в Києві, приміщення для наукових установ тощо [14, 93–94].

19 червня 1920 р. в розпорядження Академії наук було передано будинок колишньої Київської першої гімназії (за адресою: бульвар Шевченка, №14) [15, 245].

Згідно з радянською історіографією після повернення влади рад у 1919 році УАН отримала відчутну допомогу радянського уряду. Проте,

далеко не все було так добре, як стверджувалось. Наприклад, виділені урядом або Наркомосом кошти доводилось чекати декілька місяців [15,11].

Будинок пансіону графині Левашової «передавався» Академії майже до приходу денікінців, а остаточно це питання було вирішено лише в постанові Раднаркому УСРР «Про Українську Академію наук» від 25 січня 1921 року [15,265].

Розгляд питання про передачу Академії Китаєво – Голосіївської лісової дачі також затягувався [15,11]

Протягом 1920 року становище Академії залишалось надто скрутним, але робота установи не зупинялась, українські вчені продовжували свою працю в надзвичайних умовах громадянської війни. Наприкінці 1920 року в складі Академії працювало 26 науково – дослідних кафедр, 15 комісій, 3 інститути. Почав виходити перший друкований орган УАН «Записки відділів Академії» [14, 96].

Виданий 31 серпня 1920 року Декрет Раднаркому УСРР «Про поліпшення становища учених спеціалістів і заслужених працівників літератури і мистецтва» передбачав надання посиленого постачання ученим спеціалістам, а також створення для них відповідних житлово – побутових умов.

Однак ці заходи, зрозуміло, не вирішували усіх проблем життєдіяльності УАН. За умов триваючої громадянської війни, коли Академія майже не одержувала коштів від державних установ, її скрутне становище призвело до того, що розпочалося значне скорочення штатів і зменшення обсягів наукових робіт [15,245 – 248,253 – 265].

Таким чином, УАН протягом 1918 – 1920 років якщо і отримувала матеріальну підтримку від держави, то відбувалось це досить нерегулярно. Крім того коштів, що виділялись владою, було вочевидь замало для вирішення життєвих питань становлення Академії та її установ.

За таких умов Українська Академія наук вступила до нового післявоєнного десятиріччя.

Становлення і розвиток матеріальної бази ВУАН в першій половині 1920–х років. 1921 – 1925 роки стали періодом становлення Української Академії наук, формування наукових кадрів, пошуків організаційних форм науково – дослідної роботи та створення відповідної бази фінансування, забезпечення обладнанням тощо. Починаючи з 1921 року поступово зростає матеріальна база Академії наук, збільшуються її штати та бюджет, активізується видавнича діяльність [14,101].

У складі Академії на початку 1920 – х рр. вже знаходились Всенародна бібліотека, Музей мистецтв, Центральний архів, що обслуговували широкі кола громадськості [13,11].

Між тим, нагальним залишалось завдання подальшого розширення власної матеріально – фінансової бази. Це добре розуміли, насамперед, представники самої Академії. Ось чому значною мірою матеріальна база цієї наукової установи поповнювалась за рахунок індивідуальних пожертвувань самих академіків. Наприклад, С. О. Єфремов передав у дарунок історично – філологічному відділу Академії власну бібліотеку [15,244].

Ще 1918 року Варвара Ханенко подарувала Академії своє зібрання пам'яток мистецтва і старовини разом зі своїм маєтком, на базі якого згодом було засновано Музей мистецтв (зараз він носить ім'я Богдана і Варвари Ханенків) [16,445].

1 лютого 1921 року до складу Академії наук було передано Центральний архів давніх актів [16,446].

23 грудня того ж року власністю Академії стала Дніпровська біологічна станція, заснована Київським товариством аматорів природи ще 1909 року [16,447].

Радянське керівництво усвідомлювало необхідність не тільки збереження, а й розвитку наукового потенціалу республіки. Ось чому 25 січня 1921 року Раднарком УСРР затвердив декрет «Про Українську Академію наук», яким встановлювався академічний пайок для співробітників УАН і членів їх сімей, а для найвидатніших вчених передбачалася навіть позакатегорійна платня [16,140 – 141].

Постанова, зокрема, передбачала «впровадження спеціального пайку, окрім загальногромадянського, для наукових працівників. Було введено спеціальну норму – так званий академічний пайок (35 фунтів борошна, 12 – круп, 6 – гороху, 15 – м'яса, 5 – риби, 4 – жирів, 2 – цукру, 1 – кави, 2 – солі, 1 – мила, 5 фунту – тютюну, 5 коробок сірників)» для наукових працівників і членів їхніх родин [17,арк.1].

На жаль, запровадити в життя цю постанову уряду в умовах економічної та політичної кризи, в якій перебувала країна, виявилось надзвичайно важкою справою. Ось чому надалі доводилось неодноразово приймати нові рішення на розвиток (чи обмеження) рішень попередніх.

Того ж 1921 року Раднарком УСРР у постанові від 30 серпня «Про поліпшення стану наукових працівників» зобов'язав Наркомпрод республіки вжити рішучих заходів щодо забезпечення наукових працівників продуктами в достатній кількості [15, 286 – 287]. Постанова забороняла також реквізицію приміщень вчених та передбачала створення матеріальних умов для їхньої праці.

13 вересня 1921 року за підписом голови Раднаркому УСРР Х. Г. Раковського було прийнято постанову «Про соціальне забезпечення заслужених працівників науки», за яким кілька українських вчених отримали справжню матеріальну підтримку своєї діяльності [15,288].

Вживаючи цих заходів, радянська влада вважала, що вона робила достатньо для розвитку та покращення матеріальної бази Академії наук:

«Передача Академії земельних ділянок, заповідників, низки приміщень, друкарень, низки книгозбірень, музейних збірок; полегшення зносин Академії (поштової регалії); щодо академіків та інших співробітників: охоронні грамоти, академпайки; позакатегорійна оплата академіків; звільнення від військової служби співробітників – всі ці заходи, вживаючи їх цілковито достатніми для нормального життя академії наук, ставить Академію в далеко краще, можна сказати привілейоване становище перед іншими категоріями культурних працівників та навіть робітничо – селянських, червоноармійських мас» (З документу «Висновки і пропозиції комісії НКО по обслідування стану та роботи ВУАН») [18,арк.22].

Однак реальне становище науковців аж ніяк не було схожим на «привілейоване», воно було просто скрутним. Майже всю другу половину 1921 року жодному із співробітників Академії зовсім не видавалася платня. А наприкінці 1921 року – на початку 1922 року карбованець так знецінився, що на видану місячну зарплату не можна було придбати навіть одного фунта хлібу [19].

Життя науковців на початку 1920 – х років, жахливі умови, в яких вони перебували детально характеризуються в «Доповідній записці

викладача Харківського медичного інституту д – ра Федоровського від 25 липня 1923 р.»:

«Доля вчених нікого не цікавила. Утримання їм або зовсім не видавалося, або видавалося в такому розмірі, що існувати на нього не було ніякої можливості. <...> Професора і викладачі вищої школи, маючи єдине джерело до життя – зарплатню – за роки громадянської війни відчували тяжку нужду. <...> В 1920 році зарплата ... була настільки мізерною, що деякі потребували буквально шматка хліба. <...> для здобування шматка хліба вони брали будь – яку роботу, аж до викладання в початкових нижчих школах» [17, арк. 1]. «Гостро стояли питання одягу, взуття, білизни. Вимагалось покращення житлових умов» [17, арк. 2].

Подібні заяви свідчать не тільки про невдоволеність своїм побутом з боку наукових працівників, але й про те, що держава власними силами була не в змозі вирішити найгостріші питання забезпечення науковців.

Для того, щоб хоч якось поліпшити становище діячів науки, у жовтні 1921 року Раднарком своєю постановою від 31 жовтня створив Всеукраїнський комітет сприяння вченим (ВУКСВ) на чолі з Д. З. Мануїльським [15, 288 – 290], «у складі працівників, зацікавлених у справі допомоги вченим відомств: Наркомос, Наркомздор, УРНГ, видних діячів партії і радянських працівників» [17, арк. 2].

До складу комітету увійшли: В. П. Затонський, В. М. Блакитний, професори Д. І. Багалій, В. Я. Данилевський, А. Ю. Кримський та ін.

Комітет мав свої відділення у багатьох містах України (у Києві, Полтаві, Катеринославі, Чернігові, Одесі тощо – всього ж у 16 містах) [8, 187 – 188].

Згідно з декретом РНК УСРР крім зарплати науковим працівникам від Комітету сприяння вченим почали видавати так зване «академічне забезпечення». Іноді воно навіть «перевищувало основне утримання по службі».

Листи вчених до ВУКСВ зафіксували жалюгідний матеріальний стан науковців в УСРР. Допомоги просили майже всі (представники всіх вказаних категорій). Завдяки копіткій діяльності ВУКСВ вже протягом першої половини 1922 року було зібрано та отримано від держави 150 000 карбованців, з яких 100 000 було направлено на додаткове академічне забезпечення, а 50 000 – на преміювання наукових працівників [8, 188].

У 1923 році було виділено 4000 академпайків, але бажаючих їх отримати виявилось значно більше, тому ВУКСВ запропонував встановити категорії науковців згідно їхньої кваліфікації. Академпайками передбачалося забезпечувати насамперед професорів та викладачів вищої школи. Визначенням до певної категорії займалася спеціальна експертна комісія при ВУКСВ, яку очолював заступник наркома освіти Я.П. Ряпшо.

Отже, для отримання відповідних пайків всіх наукових працівників було поділено на 5 категорій:

«1 – початківці, 2 – викладачі вищої школи з певним стажем, 3 – розряд професора, самостійні дослідники, 4 – видні представники різних напрямків в науці і 5 – вчені світового значення і видатні представники даної спеціальності» [17, арк. 3].

Усього до списку було зараховано 3097 осіб, тобто майже весь науковий потенціал України, оскільки йшлося про його фізичне виживання.

До елітної п'ятої групи було занесено лише 13 вчених, серед яких треба згадати Д.І. Багалія, В.П. Бузескула, Б.Я. Данилевського, Д.О. Граве, М.С. Грушевського, А.Ю. Кримського, П.А. Тутківського та ін.

На початок 20-х років припадає становлення системи пенсійного забезпечення вчених та працівників освітніх установ. Персональні та «довічні» пенсії призначали особам, які досягли 65 років і мали щонайменше 10 років відповідного стажу та за вислугу 25 років. Академічні пенсії призначала спеціальна комісія Наркомсобезу, а пенсійну справу попередньо вивчали Укрнаука та ВУКСВ, враховуючи не лише стаж і наукову кваліфікацію, а також соціальне походження і політичне минуле претендента. Мізерна пенсія не вирішувала матеріальних проблем, але для багатьох дореволюційних професорів сам факт призначення такої пенсії ставав актом реального визнання державою їхнього громадянського статусу.

Робота ВУКСУ була спрямована не тільки на забезпечення вчених академпайками. Комітет намагався контролювати видачу пенсій, усувати диспропорції, що інколи виникали при забезпеченні і розподілу вчених по категоріях, допомагав у придбанні одягу, взуття та інших речей першої необхідності. Як наслідок, він зумів дещо покращити «видачу пайків, житлові умови, матеріальний стан окремих професорів» [17, арк. 2].

Так, наприклад, Одеське відділення ВУКСУ навесні 1922 року спромоглося забезпечити місцевих вчених чималою кількістю білизни, черевиків, шапок тощо. У першому кварталі 1923 року ОВ ВУКСУ видало науковим працівникам 1 455 793 крб. 09 коп. [8, 189]. Деякі видатні вчені отримували забезпечення за особливою постановою РНК.

Крім того, ВУКСУ допомагав науковцям, створюючи умови для відпочинку (лікування) їх та членів родин. Для вчених організовували будинки відпочинку, вони лікувалися в провідних санаторно-курортних центрах. У 30-х роках їх «приписували» до системи магазинів закритого типу, де вони одержували продпайок. Медичне обслуговування, яке вважалося пільговим, здійснювалося відповідно до наступних критеріїв: на 600 науковців Києва припадало два терапевти, у Харкові на 800 — така сама кількість лікарів. Отже, держава намагалася створити певні умови для наукової еліти, але, як завжди, бракувало коштів. На 1923 рік Комітет мав на своєму балансі 4 будинки відпочинку в університетських центрах «місячною пропускнуою спроможністю по 200 осіб», а також вів «підготовчі роботи по відкриттю санаторію в Ялті на 100 осіб» [17, арк. 4].

Всі ці заходи, здійснювані радянською владою, не завжди мали належні результати. Навіть у 1923 році Християн Раковський звертав увагу на існуючі факти виселення, переселення та конфіскацій серед наукових працівників [15, 342 — 343].

Суттєві проблеми існували і в фінансуванні ВУАН, яке відбувалося не безпосередньо Наркомосом, а Київським губфінвідділом. Академія отримувала на свої потреби коштів менше, ніж деякі вищі навчальні заклади. Багато науково-дослідних робіт було припинено або скорочено. До повного зубожіння було доведено Ботанічний та Акліматизаційний сади.

1922 року Академії було передано ще низку будинків, а також колишню друкарню Києво-Печерської лаври, що значно поліпшило видавничі можливості ВУАН. У 1923 році власністю Академії стала бібліотека колишньої Київської духовної академії разом з її будинком.

У доповідній записці заступника голови Наркомосу і заступника голови управління наукових закладів Я. Ряппо на ім'я В. Затонського підкреслювалось:

«В 1923/24 рр. Академія отримала перший сформований бюджет і невелику типографію (в Лаврі)» [20, арк. 170].

Саме з цього року починається деяке зміцнення матеріальної бази Академії. Якщо в 1923 році кошторис ВУАН складав 36,8 тис. крб. у золотій валюті, а в 1924 році — 37,8 тис. крб., то в 1925 році — вже 210 тис. крб. [14, 92 — 94].

Ці заходи надали можливість розпочати створення необхідних установ для покращення роботи ВУАН (саме так з 1921 року стала називатися Українська Академія). Ще у 1922 році було створено видавництво Академії наук, розпочинається створення нових кафедр, комісій тощо, і вже наступного року ВУАН об'єднавала 35 науково — дослідних установ (інститутів і кафедр), чимало комітетів, комісій, в яких працювало 37 академіків, 111 штатних і 275 позаштатних наукових працівників [13, 11].

Потроху покращувалось і матеріальне становище співробітників Академії. Відзначаючи певні досягнення в цьому плані, «Звідолення ВУАН за 1923 р.» вважали за необхідне підкреслити, що затримки з виплатою зарплатні протягом 1921 — 1923 років скоротились з 10 місяців до декількох тижнів [15, 358].

Однією з задач радянської влади було повне підпорядкування собі найвищої української наукової установи, перетворення її на слухняний орган радянської пропаганди, повне «перевиховання» академіків на радянський лад. З цією метою 1924 року планувалось перевести Академію наук до Харкова, ближче до державних установ, але здійснити це не вдалось через брак коштів і необхідних приміщень [20, арк. 170 — 171].

Зростання матеріальної бази Академії продовжувалось і в наступні роки. У своєму Звіті про діяльність за 1924 — 1926 роки Народний комісаріат освіти підкреслював, що протягом трьох років фінансування цієї установи зросло з 918 тис. крб. у 1924/25 роках (якщо цю цифру взяти за 100%) спочатку до 192,8% (тобто — до 1770 тис. крб. наступного фінансового року), а потім і до 295,6% (у 1926/27 рр.). (Зі звіту НКО УСРР до ЦК КП(б)У про діяльність в 1924 — 1926 роках (13 серпня 1926 р.) [21, арк. 29].

Таким чином, на середину 20 — х років ВУАН в плані формування власної матеріально — фінансової бази знаходилася на етапі часткового вирішення проблем, серед яких на першому плані були вкрай обмежені можливості державного фінансування. Це заважало не тільки на належному рівні забезпечити фінансування основного обсягу науково — дослідних робіт, але й вирішити найбільш нагальні матеріально — побутові проблеми науковців та членів їх сімей. Тільки з 1925 року починається процес більш — менш відчутного стабільного зростання бюджету ВУАН. Як засіб додаткового соціального забезпечення для науковців позитивну роль відіграли заходи ВУКСВ. Втім, в умовах курсу на повне одержавлення науки такі заходи не могли не носити характеру тимчасових та обмежених.

Джерела та література

1. *Історія Академії наук України. 1918 — 1923. Документи і матеріали.* — К.: Наукова думка, 1993. — 576 с.; *Історія Національної академії наук України, 1924 — 1928. Документи і матеріали.* — К., 1998.; *Історія Національної*

академії наук (1934 – 1937): Документи і матеріали / Редкол.: О. С. Онищенко (відп. ред.) та ін. – К.: НБУВ, 2003. – 831 с.; *Історія Національної Академії наук (1938 – 1941):* Документи і матеріали / НАН України. Нац. б – ка України ім. В. І. Вернадського. Ін – т архівознавства; Редкол.: О. С. Онищенко (відп. ред.) та ін. – К.: Нац. б – ка України ім. В. І. Вернадського. Ін – т архівознавства, 2003. – 920 с.

2. *Розвиток науки в Українській РСР за 40 років* / Ред. кол.: акад. О. В. Палладін (відп. ред.) та ін. – К.: Видавництво Академії наук Української РСР, 1957. – 262 с.

3. *Історія Академії Наук Української РСР. У 2 – х книгах* / Патон Б. Є. (головний редактор). – Книга перша. – К.: Головна редакція Української Радянської енциклопедії АН УРСР, 1967. – 835 с.; *Історія Академії Наук Української РСР. У 2 – х книгах* / Патон Б. Є. (головний редактор). – Книга друга. – К.: Головна редакція Української Радянської енциклопедії АН УРСР, 1967. – 728 с.

4. *Овчаренко Ф. Д.* Наука Советской Украины. – К.: Наукова думка, 1969. – 176 с.; *Тонкаль В. Е., Пельх В. М., Стогний Б. С.* Академия наук Украинской ССР / Под ред. акад. АН УССР И. К. Походни. – К.: Наукова думка, 1979. – 446 с.

5. *Полонська–Василенко Н.Д.* Українська АН. Нарис історії. – К.: Наукова думка, 1993. – 416 с.

6. *Сидорчук Т. Г.* Підготовка наукових та науково – педагогічних кадрів через аспірантуру в Україні (1920 – і – 1970 – і роки). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. – Запоріжжя: Запорізький Державний університет, 1998; *Осмоловська О. Ю.* Державна політика щодо професорсько – викладацьких кадрів радянської України (1920 – 1930 – ті рр.). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. – Донецьк: Донецький національний університет, 2004. – 19 с.

7. *Юрчук В. І.* Національний фактор у заснуванні та перші кроки діяльності Академії наук України // Український історичний журнал. – 1993. – №11 – 12. – С. 3 – 15; *Юрчук В. І.* Академік М. П. Василенко // Український історичний журнал. – 1994. – №5. – С. 86 – 97; *Врублевський В. Г.* До створення Української Академії наук // Український історичний журнал. – 1993. – №1. – С. 29 – 39.

8. *Колястрок О.* До історії Одеського відділення Всеукраїнського комітету сприяння вченим (за документами ЦДАВО України) // Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика. – Зб. статей. – Вип. 9. – К., 2005. – С. 187 – 194.

9. *Варава Т. В.* Діяльність та науково – довідкові видання словникових комісій ВУАН (1918 – 1933). – К., 2000.

10. *Шаповал Ю. І.* Україна 20 – 50 – х років: сторінки ненаписаної історії. – К.: Наукова думка, 1993. – С. 33 – 35.

11. *Касьянов Г. В., Даниленко В. М.* Сталінізм і українська інтелігенція (20 – 30 – ті роки). – К.: Наук. думка, 1991. – С. 16 – 31.

12. *Кульчицький С., Павленко Ю., Руга С., Храмов Ю.* Історія Національної Академії наук України в суспільно – політичному контексті. 1918 – 1998. – К.: Фенікс, 2000. – 528 с.

13. *Юрчук В. І.* Національний фактор у заснуванні та перші кроки діяльності Академії наук України // Український історичний журнал. – 1993. – №11 – 12. – С.3 – 15.

14. *Історія Академії Наук Української РСР. У 2-х книгах* / Патон Б. Є. (головний редактор). — Книга перша. — К.: Головна редакція Української Радянської енциклопедії АН УРСР, 1967.
15. *Історія Академії наук України. 1918 – 1923. Документи і матеріали.* — К.: Наукова думка, 1993.
16. *Кульчицький С., Павленко Ю., Руда С., Храмов Ю.* Історія Національної Академії наук України в суспільно – політичному контексті. 1918 – 1998. — К.: Фенікс, 2000.
17. *Центральний державний архів вищих органів влади і управління України* (далі – ЦДАВО України). — Ф. 166. — Оп.2. — Спр. 448.
18. *Центральний державний архів громадських об'єднань України* (далі – ЦДАГО України) — Ф. 1. — Оп. 20. — Спр. 2924.
19. *Юрчук В. І.* Національний фактор у заснуванні та перші кроки діяльності Академії наук України // Український історичний журнал. — 1993. — №11 – 12. — С. 10; *Юрчук В. І.* Академік М. П. Василенко // Український історичний журнал. — 1994. — №5. — С. 95.
20. *ЦДАГО України.* — Ф. 1. — Оп.20. — Спр. 2008.
21. *ЦДАГО України.* — Ф. 1. — Оп.20. — Спр. 2265.

Ткаченко В.В. Становление и развитие материальной базы Академии наук Украинской ССР в первой половине 20-х годов XX ст.

Рассматриваются основные вопросы становления материальной базы ведущего научного учреждения Украины. Очерчены важнейшие контуры проблемы, основываясь на материалах центральных архивов и печатных изданий.

Ключевые слова: материальная база, Академия наук УССР, финансирование, научные работники, научно – исследовательские учреждения.

Tkachenko, V. V. Formation and development of the material base of the Academy of Science of Ukrainian SSR in the first half of the 20th century

Review of the main issues of a material basis formation at the leading scientific institutions of Ukraine. The most important problems are outlined basing on the central archives and printed matter materials.

Key words: the material basis, the Academy of Sciences of the USSR, financing, scientific workers, research institutions.